

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 811.111+811.161.281'253

Л. М. Черноватий,

доктор педагогічних наук, професор

(Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна)

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ "ФАХОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА" ЯК СКЛАДОВОЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ

У статті обґрунтовується зміст поняття "фахова компетентність перекладача", яке використовується на позначення переліку знань, навичок та умінь, необхідних фаховому перекладачеві.

Проведено аналіз підходів до визначення поняття "перекладацька компетенція" та суміжних з ним понять, визначено обмеженість та непослідовність різних поглядів на цілі і задачі професійної підготовки перекладачів і запропоновано нове інтегроване розуміння мети навчання перекладу. Фахова компетентність перекладача тлумачиться як ієрархічно організоване поняття, яке включає п'ять складових компетенцій: білінгвальну, екстралінгвістичну, перекладацьку, особистісну та стратегічну.

Ключові слова: компетентність, фахова компетентність, перекладацька компетентність.

Методика навчання перекладу є відносно молодого наукою, а тому природно має пройти етап узгодження термінології, що вживається різними дослідниками не тільки в межах кожної країни, а й у міжнародних масштабах, зважаючи на глобалізацію усіх сфер людської діяльності, включаючи й науку. Одним із ключових термінів у цій галузі є так звана *перекладацька компетенція*, що у найбільш узагальненому вигляді тлумачиться, з одного боку, як здатність перекладати на фаховому рівні, а з іншого – як номенклатура знань, навичок та умінь, необхідних для забезпечення згаданої здатності. У такій інтерпретації важливість поняття, що розглядається, не викликає сумніву, оскільки подібний перелік, за умови його обґрунтованості, утворив би надійну основу для розробки змісту й методики навчання будь-якого виду перекладу. З іншого боку, серед дослідників бракує однотайності навіть щодо самого терміну, не кажучи вже про його зміст. Це й зумовлює **актуальність** нашого дослідження, **метою** якого є обґрунтування вибору терміна на позначення змісту поняття, що розглядається, та встановлення його змісту і структури.

До сфери перекладознавства термін *компетенція* (*competence*) був введений Г. Турі [1], який припустив, що для формування перекладацької компетенції (ПК), крім вродженої здатності білінгвізмів до перекладу, на якій вона ґрунтується, перекладачі мають розвинути нову трансферентну здатність (*transfer competence*). Пропозиція Г. Турі сприяла появі нового напрямку, метою якого став пошук вичерпного переліку компонентів ПК. Спочатку кількість компонентів ПК, які пропонували різні дослідники, була відносно невеликою і коливалась у незначних межах, однак згодом сформувалася тенденція дати якомога детальніший перелік знань, навичок та умінь, необхідних фаховому перекладачеві.

У процесі свого розвитку погляди на склад ПК зазнавали впливу з боку певних теоретичних лінгвістичних моделей, зокрема, лінгвістики тексту, функціональної перспективи речення тощо, внаслідок чого до складу ПК включалися текстотворча компетенція, вміння осмислення тексту оригіналу (ТО), вибору стратегії перекладу та функціональної перспективи висловлювання тощо. Інші дослідники [2], на додаток до перекладацьких дій, пропонують включити до складу ПК периферійні компетенції (предметні знання, використання словників, документації, резюме і технічних засобів), а також доперекладацькі компетенції (адекватна конфігурація пам'яті, гнучкість переключення з одного мовного коду на інший, опір інтерференції). До периферійних, вірогідно, також відносяться вміння перекладача користування комп'ютером та друкарські вміння, здатність забезпечення детального резюме з боку замовника та вибору необхідних довідкових матеріалів, встановлення зворотного зв'язку із замовником, забезпечення оцінки ТП з боку замовника, а також так звана трансляторіальна компетенція (*translational competence*) (уміння аналізу резюме замовника та ТО, перекладацькі стратегії, презентація ТП (включаючи його розташування на сторінці), документація, термінологія, знання професійної поведінки перекладача тощо) [3].

В останні роки опубліковані кілька оглядових робіт [4; 5; 6; 7], автори яких намагалися проаналізувати стан речей, пов'язаних з поняттям ПК, та запропонувати власні думки щодо компонентного складу останньої. Аналіз згаданих праць дозволяє зробити кілька висновків щодо поточного стану проблеми. По-перше, хоча термінологія, яку використовують різні автори, іноді збігається, її зміст збігається не завжди, внаслідок чого виникає плутанина з тлумаченням згаданих термінів. По-друге, намагання максимально деталізувати зміст ПК спричинює перевантаження цього

© Черноватий Л. М., 2014

поняття компонентами, які мають різну ступінь важливості й часто є компонентами різних поняттєвих категорій, що не завжди усвідомлюється читачами й утруднює розуміння професійного дискурсу.

Для вирішення даної проблеми доцільно відокремити перекладацьку компетенцію (*translation competence*), тобто здатність продукувати прийнятний ТП, від ширших сфер компетенції перекладача (*translator's competence*). По-друге, англійський термін *competence* не обов'язково перекладається як *компетенція*, оскільки він може означати і *компетентність*, і саме в цьому значенні він вжитий у словосполученні *translator's competence*. Зваживши на контекст, зміст згаданого словосполучення точніше можна передати за допомогою додавання слова, тобто як *фахова компетентність перекладача* (ФКП), тобто експертна система, яка не є автоматично притаманною будь-якому білінгву, а потребує особливого формування, що відбувається у процесі спеціально організованого навчання [7]. Дотримуючись принципу ієрархічності, складові ФКП логічно було б називати компетенціями, а елементи останніх – субкомпетенціями.

Грунтуючись на результатах аналізу наявних досліджень, до складу робочої моделі ФКП доцільно включити п'ять компетенцій: білінгвальну, екстралінгвістичну, перекладацьку, особистісну та стратегічну.

Білінгвальна компетенція включає мовну (тобто знання двох мов, у тому числі, у контрастивному плані), а також мовленнєву (володіння ними у тих видах мовленнєвої діяльності, які задіяні у перекладі) субкомпетенції. Кожна (мовна та мовленнєва) із згаданих субкомпетенцій може, у свою чергу, бути розчленованою на відповідні складові.

Екстралінгвістична компетенція включає усі знання, що виходять за межі лінгвістичних та перекладознавчих, тобто сюди відносяться будь-які фонові (енциклопедичні, тематичні, соціобікультурні тощо) і предметні (інформація щодо поняттєвого складу певної галузі людської діяльності та міжпоняттєвих зв'язках) знання.

Перекладацька компетенція включає знання загальних принципів перекладу, а також навички та уміння його здійснення – як базові (тобто необхідні перекладачу для здійснення усіх видів перекладу), так і ті, яких потребують лише один або кількох видів перекладу текстів відповідних стилю та жанру. До перекладацької компетенції доцільно також включити ті субкомпетенції, що мають безпосереднє відношення до процесу перекладу, тобто інструментальну (використання документальних та технологічних ресурсів, що мають відношення до роботи перекладача) та дослідницьку або пошукову (здатність швидко знайти інформацію, необхідну для розв'язання перекладацьких завдань).

До складу особистісної компетенції доцільно включити психофізіологічний компонент (когнітивні, психомоторні та поведінкові механізми – пам'ять, увагу, психологічна стійкість, критичне відношення тощо), морально-етичну субкомпетенцію (почуття відповідальності за якість власної праці; об'єктивність та надійність; скромність, ввічливість, дотримання конфіденційності), субкомпетенцію самовдосконалення (готовність та потреба у постійній самоосвіті та розвитку), а також фахово-соціальну субкомпетенцію (прийоми та норми спілкування у професійному середовищі, уміння пропонувати свої послуги на ринку праці, укладати договір на виконання перекладу, співпрацювати з фахівцями у відповідній галузі тощо).

Нарешті стратегічна компетенція у нашій робочій моделі розглядається як надкомпетенція, інтегроване уміння перекладати, що ґрунтується на координації решти компетенцій у процесі здійснення перекладацької діяльності [7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Toury G. In Search of a Theory of Translation / G. Toury. – Tel-Aviv : The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel-Aviv University, 1980. – 159 p.
2. Fraser, J. The Broader View : How Freelance Translators Define Translation Competence / J. Fraser // Christina Schäffner & Beverly Adab (eds) Developing Translation Competence. – Amsterdam & Philadelphia : Benjamins, 2000. – P. 51–62.
3. Kautz, U. Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens / U. Kautz. – München : Iudicum, Goethe-Institut, 2000. – 160 s.
4. Вербицкая М. В. Компоненты и уровни переводческой компетенции / М. В. Вербицкая, М. Ю. Соловов // Вестник Московского университета. – Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2010. – № 4. – С. 9–18.
5. Гавриленко Н. Н. Обучение переводу в сфере профессиональной коммуникации : [монография] / Н. Н. Гавриленко. – М. : РУДН, 2008. – 175 с.
6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : [учеб. пособие] / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2004. – 424 с.
7. PACTE 2005: Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues / A. Hurtado, A. Beeby, M. Fernández, O. Fox, I. Kozlova, W. Neunzig, M. Presas, P. Rodríguez, L. Romero // Meta. – 2005. – Vol. 50. – № 2. – P. 609–619.

REFERENCES (TRASLATED & TRANSLITERATED)

1. Toury G. In Search of a Theory of Translation / G. Toury. – Tel-Aviv : The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel-Aviv University, 1980. – 159 p.
2. Fraser, J. The Broader View: How Freelance Translators Define Translation Competence / J. Fraser // Christina Schäffner & Beverly Adab (eds) Developing Translation Competence. – Amsterdam & Philadelphia : Benjamins, 2000. – P. 51–62.
3. Kautz, U. Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens / U. Kautz. – München : Iudicum, Goethe-Institut, 2000. – 160 s.
4. Verbitskaya M. V. Komponenty i urovny perevodcheskoi kompetenzii / M. V. Verbitskaya, M. U. Solovov // Vesnik Mosk. Unversiyeta. – Ser. 19. Lingvistika i mezhkulturnaya kommunikatsiya. – 2010. – № 4. – S. 9–18.
5. Gavrilenko N. N. Obuchenie perevodu v sfere professional'noy kommunikatsii : [monografiya] / N. N. Gavrilenko. – M. : RUDM, 2008. – 175 s.
6. Komissarov V. N. Sovremennoye perevodovedeniye : [ucheb. posobie] / V. N. Komissarov. – M. : ETS, 2004. – 424 s.
7. PACTE 2005: Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues / A. Hurtado, A. Beeby, M. Fernández, O. Fox, I. Kozlova, W. Neunzig, M. Presas, P. Rodríguez, L. Romero // Meta. – 2005. – Vol. 50. – № 2. – P. 609–619.

Матеріал надійшов до редакції 02.04. 2014 р.

Черноватий Л. М. Содержание понятия "Профессиональная компетентность переводчика" как составной методики обучения.

В статье обосновывается содержание понятия "профессиональная компетентность переводчика", которое используется на обозначение перечня знаний, навыков и умений, необходимых профессиональному переводчику. Проведен анализ подходов для определению понятия "переводческая компетенция" и смежных с ним понятий, определено ограниченность и непоследовательность разных взглядов на цели и задачи профессиональной подготовки переводчиков и предложено новое интегрированное понимание цели обучения перевода.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, переводческая компетентность.

Chernovaty L. M. Content of concept "professional competence of translator" as a part of methodology of teaching.

The article explores the concept of "professional translation competence". This concept refers to the list of knowledge, skills and abilities the professional translator should possess. The analysis of approaches to the definition of "translation competence" and adjacent concepts shows the limitation and inconsistency of various views on the goals and objectives of translators' professional training. The paper presents the new integrated understanding of translation training purposes. The professional translation competence is interpreted as hierarchically organized concept that includes five constituent competencies: bilingual, extralinguistic, translation, personal and strategic.

Key words: competence, professional competence, competence of translator.